

KANTTEKENINGEN BIJ GRAFMONUMENTEN VAN JULES VAN BIESBROECK JR.

Afb. 1. Jules Van Biesbroeck Jr. zoals afgebeeld in het Italiaanse tijdschrift "*Emporium*" van april 1904. (Foto Biblioteca Apostolica Vaticana)

Tijdens zijn uitzonderlijk creatieve loopbaan vervaardigde schilder-beeldhouwer Jules Van Biesbroeck Jr. (1873-1965) zeven grafmonumenten. Drie waren voor prominenten van de socialistische beweging; twee voor collega's kunstenaars; twee voor buitenlandse aristocraten.

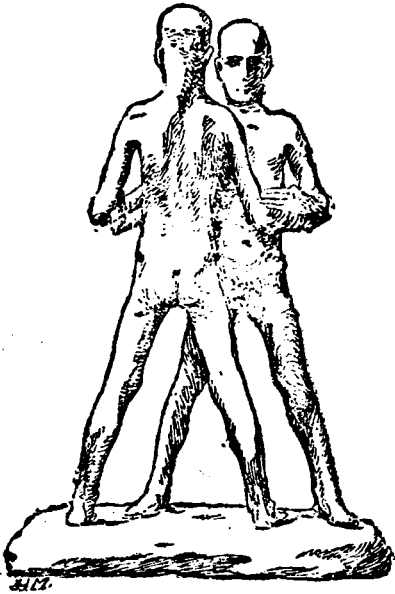
Het brons "De Vlam" (1916) voor Lady Smith te Lincoln en het monumentale graf met crucifex voor Mevrouw Coudoglou te San Remo (1925) vallen buiten het kader van dit tijdschrift.

De socialistische voormannen waren de Brusselaar Jan Volders en de Gentenaars Edmond Van Beveren en Jan Foucaert. Het Voldersmonument, dat te Evere staat, wil ik hier niettemin behandelen, daar het te Gent vervaardigd werd, de basis vormde voor de internationale doorbraak van Van Biesbroeck Jr. en omwille van het feit dat George Minne, geboren Gentenaar, er eveneens bij betrokken was.

De kunstenaars tenslotte waren Charles Van Loo, Theodoor en Jozef Vermeulen.

Jan Volders werd te Brussel geboren op 8 oktober 1855. In 1872 werd hij bankbediende. Elf jaar later begon hij zijn politieke activiteit bij de liberale partij, waar hij ijverde voor een progressistische koers. Hij werd lid van de niet-socialistische "Association générale ouvrière" en moest dra ontslag nemen bij de Nationale Bank omwille van zijn propaganda bij de werklozenbeweging te Brussel. Eerst medewerker, werd hij in 1884 hoofdredacteur van het radicale blad "National Belge", dat vlug socialistisch getint zou worden. In 1885 was hij een der deelnemers aan het Brussels congres in "De Zwaan", waar de samensmelting van de socialistische groepen met andere vooruitstrevende arbeidersverenigingen tot stand kwam en dat zou uitmonden in de stichting van de Belgische arbeiderspartij. In september 1885 hield de "National Belge" op te verschijnen en twee maanden later zag "Le Peuple" het daglicht, met als redacteurs Volders, Cesar de Paepe en Louis Bertrand. Van 1886 tot 1893 streed hij voor het algemeen kiesrecht. In 1889 werd hij lid van de administratieraad van de coöperatief "Maison du Peuple" en nam op het einde van het daaropvolgende jaar het secretariaat ervan waar. Hij zetelde tevens in de algemene raad van de "Parti Ouvrier". Vanaf 1891 manifesteerden zich ziekteverschijnselen en Volders overleed krankzinnig op 11 mei 1896 (1).

Het was aan de Gentenaar George Minne (1866-1941), die in die tijd te St. Job werkte en sedert 1890 lid was van "Les XX", achteraf tot "La Libre Esthétique" omgevormd (1893), - kringen van dewelke de banden met de Belgische Werkliedenpartij voldoende bekend zijn (2) - dat de arbeiderspartij de opdracht gaf een grafmonument voor Volders te maken. Uiteraard koos Minne niet voor het klassieke beeld van de overledene. Hij wou een allegorische voorstelling van de broederlijkheid en de wederzijdse bijstand, die passend het karakter en de ideeën van Volders zou weergeven. Een ontwerp werd uitgewerkt waarin twee naakte mannen, wijdsbeens

Afb. 2. Artikel in "Le Petit Bleu du Matin" van 16 juli 1898 over het Voldersmonument van George Minne.

tegenover elkaar staand op de plecht van een zinkende boot, elkaar met gespannen spieren ondersteunen, om als één geheel weerstand te kunnen bieden aan elke schok en stoot. In talrijke schetsen zocht hij naar een oplossing voor de opstelling van de figuren. Een schetsboek waarin zich zestien studies bevinden behoort toe aan Mevrouw Gevaert-Minne te Sint Martens-Latem, oudste dochter van de kunstenaar. Verschillende eruit werden gepubliceerd in de catalogoog van de grote Minnetentoonstelling te Gent in 1982 (3).

In juli 1898 was het ontwerp af. De zestiende publiceerde de voor die tijd rijkelijk en fijngeïllustreerde Brusselse krant "Le Petit Bleu du Matin" de schets van de maquette en voegde er kritisch bij : "L'artiste a voulu surtout exprimer une idée, bien plus qu'il n'a

voulu faire oeuvre plastiquement belle. Une harmonie de formes plus séduisante n'eut pourtant en rien, nous semble-t-il, nui à la grandeur ni à l'élévation de pensée de l'oeuvre." Naast een klein model bestond er ook een (niet volledig afgewerkte ?) drie meter hoge uitvoering.

R. Hozee en M. Tahon-Vanroose stelden dat de "Parti Ouvrier" niet akkoord ging met de uitwerking van het thema en de opdracht terugtrok (4). Dit is exact. Henry Van de Velde heeft het in zijn dactylografische notities zelfs over "l'opposition sournoise et tenace du comité de la section bruxelloise du P.O.B." (5). Maar dit was niet de enige reden waarom aan Minne de opdracht ontnomen werd. In een twintig bladzijden tellend manuscript, dat een biografie over haar echtgenoot bevat, schreef Joséphine Destanberg in oktober 1916 te Llanidlas (Wales) : "L'atelier où fut fait l'agenouillé de la fontaine et où fut faite la première des vasques, était une petit chambre excessivement humide, où la lumière avare entrainait à peine par une petite fenêtre voilée à moitié de branches de jeunes chènes. Là aussi fut faite l'esquisse du monument destiné au leader démocrate Jean Volders : deux hommes sur l'extrémité d'un bateau, se soutenant l'un l'autre pour résister au mouvement du bateau. - Ce monument dont l'artiste avait commencé l'exécution en grand : - des figures de trois mètres il ne put l'achever, sa santé ayant décliné à ce moment.

- Le travail très soutenu, les angoisses du lendemain, un tempérament nerveux à l'excès malgré l'extérieur calme - tout cela avait eu raison de lui, et il

fut souffrant pendant quelque temps. Et puis, à cette dépression se joignait une espèce de “spleen”; la Flandre lui manquait...” (6). (In 1899 zou hij zich blijvend te Sint Martens-Latem komen vestigen). Daarenboven beschikte Minne niet over het geld om een afgietsel te maken en had hij de huur van de schuur te St. Job opgezegd, zodat hij in de toekomst geen plaats meer had een zo hoog beeld te herbergen (7). Hij besloot dan ook het Voldersmonument te vernietigen. “*Quand nous arrivâmes dans l’atelier de St. Job*”, vertelt Van de Velde, “*nous vîmes Minne, calmé, froidement acharné à faire tomber à coup de marteau, à arracher de ses mains une tête, un bras, une cuisse à la gigantesque armature que le sculpteur décharnait sans pitié et avec l’indifférence, semblait-il sans doute, d’un bourreau. Nous assistâmes, impuissants, pétrifiés et résignés devant l’irréversible exécution*” (8).

De kleine realisatie, die als model gediend had voor het grote beeld, kwam in het bezit van Van de Velde. In 1947 voordat hij zich in Oberägeri (Zwitserland) vestigde schonk hij het aan het Museum voor Schone Kunsten te Antwerpen. Naast het gips bestaan er ook uitvoeringen in brons en marmer, die verspreid werden onder de naam “*Solidarité*” (9).

In het voorjaar waarschijnlijk van 1899 werd de opdracht aan de toen vijftientigjarige Jules Van Biesbroeck Jr. gegeven. Deze had van 1883 tot 1898 ononderbroken les gevolgd aan de Gentse Academie, eerst voor teken- en schilderkunst, na 1892 voor beeldhouwen. Hij had hier, zoals Minne ten andere, onder zijn leraars zijn oom Lodewijk-Pieter Van Biesbroeck (1839-1919). In 1905 zou hij hem opvolgen, maar nam na drie jaar al ontslag wegens problemen zowel met de leerlingen als met de directie (10). Over het bekomen van die opdracht schreef Van Biesbroeck Jr. begin 1904 in een korte autobiografie bestemd voor de Italiaanse befaamde kunstcriticus Vittoria Pica : “*Ce monument m’était commandé par ricochet. Voici comment. Georges Minne, ce digne et peu compris anarchiste en art, avait la commande de ce monument. Mais comme après trois ou quatre années d’attente, (sic) Minne n’avait rien présenté, je fus, moi, chargé de ce travail que je n’acceptai toutefois qu’après avoir eu tous mes apaisements au sujet de reproches de manque de confraternité artistique, que j’aurais pu encourir. Je terminai ce groupe en trois mois; exposé à Gand il eut un succès d’artiste qui me valut l’honneur d’être invité à participer à l’Exposition universelle de Paris dans la section belge.*” (11).

Zijn openlijke socialistische opstelling zal niet vreemd geweest zijn aan het verkrijgen van de opdracht. Want in 1899 had hij nog geen faam verworven als beeldhouwer. Wel had hij in 1897 met een eerste sculptuur, “*De Jager*”, geprobeerd deel te nemen aan de Brusselse triennale, waar de inzending werd geweigerd. Hij had de kop van Van Beveren vervaardigd en werkte aan een grafmonument voor deze voorman, waarover verder. Tesaamen met zijn vader had hij naam verworven als ontwerper van wagens, panelen

Afb. 3. Voldersmonument van Jules Van Biesbroeck Jr. in atelier. (Foto A. Walgraef).

en beelden voor de Gentse Eén Meistoeten van 1895, 1896 en 1897 en voordien in 1894 decoreerde hij de magazijnen van "Vooruit" op de Vrijdagmarkt, drie jaar later door brand verwoest. Tevens had hij banden met de Brusselse afdeling van de Werkliedenpartij. De prachtige Art-Nouveau affiche voor de inhuldiging in 1899 van het door Horta ontworpen "*Maison du Peuple*" was zijn werk. Ook is er correspondentie bewaard tussen hem en Paul Deutscher (1872-1949), tesamen met Lala Vandervelde, de spilfiguur in de door Louis de Brouckère en Emile Vandervelde gestichte afdeling Kunst en Onderwijs van het Brusselse Volkshuis. De briefwisseling dateert uit 1899-1901 (12).

Van Biesbroeck Jr. werkte het grafmonument voor Volders sober en klassiek uit : een symbolische voorstelling van de rouw van de Werkliedenpartij voor de overleden leider. Een bronzen groep van drie treurende personen

zit op een arduinen blok : een arbeider met een rouwkrans in de rechterhand, buigt verdrietig het hoofd voor het verlies dat hij ondergaat. Zijn vrouw, haar kind zogend, zit naast hem en neigt naar hem toe. Achter de groep en los ervan staat een zuil in hardsteen met de vergulde inscriptie : LE PARTI OUVRIER / A J. VOLDERS / 8 OCTOBRE 1855 - 11 MAI 1896. Vroeger zou zich op deze zuil ook een bronzen buste van Volders bevonden hebben. Zuil en groep staan op een grote sokkel, met op de afgeschuinde voorzijde de inscriptie : IL.AIMA.LE.PEUPLE / LE.PEUPLE.LE.PLEURE.

Het beeld werd op zondag 16 juli 1899 ingehuldigd op het kerkhof van Evere (perk 9, nr. 2101) in 't bijzijn van talrijke Brusselse en provinciale delegaties (13). Het graf bevindt zich thans tussen dat van andere socialistische vooraanstaanden, nl. Cesar de Paepe (1842-1890) en Désiré Brismée (1822-1888).

Van Biesbroeck Jr. stelde de gipsen uitvoering tentoon op de Gentse 37ste Triënnale in het Casino, die van 13 augustus tot 8 oktober 1899 liep. "*Le Petit Bleu*" vond het "*d'une tristesse un peu vulgaire, mais grande en sa simplicité*" (27.09.1899) en Rina in "*L'Indépendant de Gand*" schreef op 18 augustus 1899 "*le groupe ... déjà vu à l'Exposition du Vooruit, dit bien, par la pose des personnages, la douleur, mais on peut critiquer le dessin chez l'homme, entre autres l'index de la main droite*". Na deze tentoonstelling ging het gebronzeerde plaaster naar de Belgische afdeling voor Schone Kunsten op de Internationale Wereldtentoonstelling van Parijs in 1900.

In juni werden hier voor beeldhouwkunst met eenparigheid van stemmen vier eremedailles, die de *hoogste onderscheiding* vormden, toegekend. De gelauwerden waren Constantin Meunier (1831-1905), Juliaan Dillens (1849-1904), Jef Lambeaux (1852-1908) en... Jules Van Biesbroeck Jr. !

Volgens de kunstenaar zelf was het beeld opgesteld in een slecht verlichte zaal en had het onopgemerkt moeten voorbijgaan. Hij schrijft aan Pica : "*A ma grande surprise il me procura la fameuse distinction du grand prix, et ce qui avait produit chez moi l'étonnement, provoqua des cris d'indignation et de colère chez tous les administrants en matière d'art, tous gens bien posés et omnipotents. Croyant tout connaître, ils furent d'autant plus irrités que de l'étranger on leur ouvrait les yeux. J'eus alors le plaisir de faire connaissance avec notre Directeur des Beaux-Arts. (Waarschijnlijk Ernest Verlant (14). Ce fonctionnaire si haut placé qui décide, comme octroyeur de commandes et bourses, de la vie des jeunes artistes, qui devrait connaître, diriger et favoriser l'art belge, eut la franchise de me dire très gentiment qu'il regrettait que cette distinction m'était échue et que, personnellement il avait fait tout ce qui avait été en son pouvoir pour faire revenir le jury sur sa décision, parce que j'étais trop jeune et parce que cela renversait toutes ses combinaisons. Par la même occasion il me laissa sous-entendre que je n'avais rien à espérer de lui, et je dois dire à son honneur que, jusqu'à ce*

jour, il est resté fidèle à sa promesse. Tout ceci, dit-on, à cause de mes opinions philosophiques. Ces messieurs qui crient toujours qu'il ne faut pas mêler la politique à l'art, me font grief de mes tendances avancées" (15).

Dat het verstrengeld zijn van politiek en kunst Van Biesbroeck Jr. wellicht ook heeft geholpen, blijkt uit een artikel van Albert Dutry in het Gentse "*Le Bien Public*" van 13 oktober 1903, waarin de criticus het over "*Le Peuple le Pleure*" had : "*Un de ces fragments fut exposé depuis à Paris où il valut à notre jeune concitoyen une distinction honorifique très enviée, Millerand Juvante, dirent les méchantes langues et les confrères jaloux. Quoiqu'il en soit, faisant abstraction des contingences politiques et économiques, il faut reconnaître que Van Biesbroeck est un de nos meilleurs sculpteurs...*"

De Franse socialist Etienne Alexandre Millerand (1859-1943), die van 1920 tot 1924 president van de Republiek zou worden, was in deze periode Minister van Handel en Industrie. Opmerkelijk is dat ook vader Van Biesbroeck op dezelfde tentoonstelling bedacht werd met een gouden medaille voor zijn bas-reliëf voor de stand van "*Vooruit*", en dat de maatschappij zelf, evenals haar stichter Edward Anseele beide een "*Grand Prix*" ontvingen (16).

Dat de afgunst op dit Parijs succes Van Biesbroeck Jr. heel wat tegenkanting heeft opgeleverd bleek uit zijn laatste deelnemingen aan de Prijs van Rome, een onderscheiding, die hij absoluut wou hebben, maar nooit kreeg. Liefst acht keer nam hij deel aan deze wedstrijd. Zijn eerste deelnemingen in 1889 en 1892 voor schilderkunst en in 1894 voor beeldhouwkunst kwamen te vroeg. Daarna eindigde hij driemaal tweede : voor schilderkunst in 1895 na Jean Delville (1867-1953) en in 1898 na Emile Vloors (1871-1952); voor beeldhouwen in 1897 na Henri Boncquet (1868-1908) (17). In 1900 waagde hij een nieuwe kans voor beeldhouwen. In de voorbereidende kamp kwam hij ex-aequo met de Antwerpenaar François Huyghelen (1878-1940), na de Brusselaar Camille Sturbelle (1873-?) : 105,5 punten tegen 112,5 op 120. Léandre Grandmoulin (1873-1957) uit Terhulpen, de Mechelaar Théophile Blickx (1875-1963) en de Antwerpenaar Florent De Cuyper (1875-1965), ongeveer allen leeftijdsgenoten, vulden de groep aan, die aan de beslissende proef mocht deelnemen.

In het eindresultaat viel Van Biesbroeck Jr. buiten de prijzen. Huyghelen werd bekroond. Grandmoulin en De Cuyper werden ex-aequo tweede. Blickx kreeg een eervolle onderscheiding.

Chauvinisme in de pers alom ! De beslissing werd door het gros van de Gentse kranten aangevallen. Antwerpen verdedigde zich. Brussel hield zich min of meer op de vlakte. Meer dan een maand duurde dit bekvechten waaraan vooral de socialistische "*Vooruit*" en het katholieke "*Fondsenblad*" langs Gentse kant deelnamen.

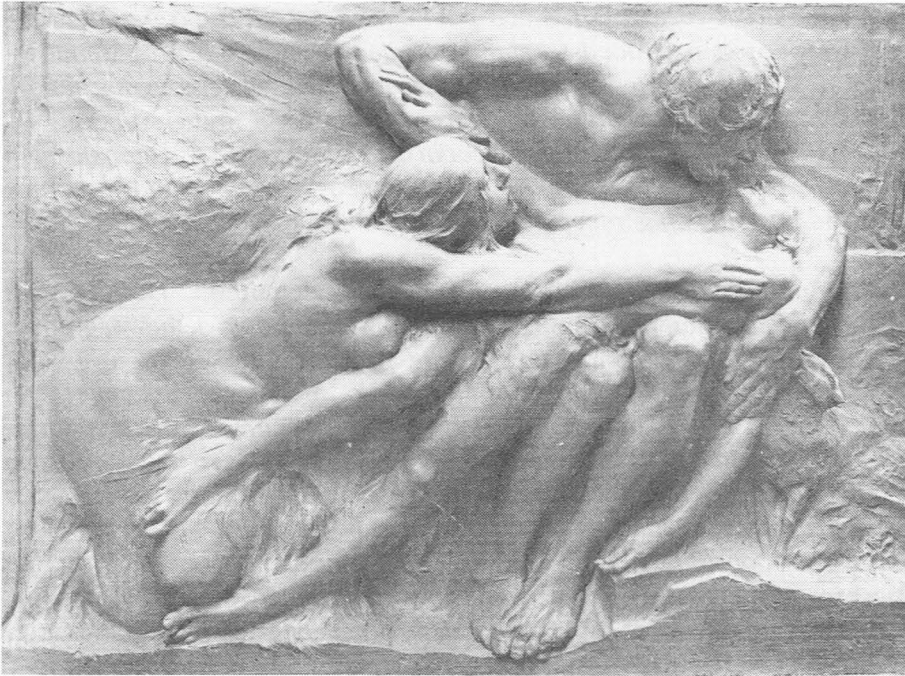
"*Vooruit*" was razend : "*Zijne uitspraak is valsch, partijdig, opzettelijk*

tegen een artist gericht, zij is een publiek schandaal, die een zonderling licht werpt op den gemoedstoestand van die zoogenaamde groote kunstenaars ... Van Biesbroeck betaalt zijne eeremedaille te Parijs en nog andere dingen erbij ... Gent heeft geen vertegenwoordiger in de jury. Antwerpen en Brussel maken het schoon weer in die prijskamp en trachten de faam hunner scholen te verheffen ... dit oordeel is ... dat Van Biesbroeck miskend bestolen en gemeen behandeld is door dien zoogenaamden jury” (18).

Het “Fondsblad” vergoelijkte en verdraaide de feiten : “*De jury heeft hem evenwel buiten prijskamp gesteld, zich steunend op de beweegreden, dat een kunstenaar, die met de grootste en gekendste beeldhouwers der wereld den hoogsten prijs bekomt te Parijs, niet gevoeglijk meer kon mededingen voor den prijs van Rome, ’t is te zeggen, in het worstelperk treden met jongelingen die nog de lessen der academie volgen, en niet eens in staat zouden wezen een werk te verveerdigen dat de noodige hoedanigheden bezit om aangenomen te worden in eene expositie als de Parijsche Wereldtentoonstelling.*” Het besluit van de jury is zeer eervol voor Van Biesbroeck meent deze krant, want door hem buiten wedstrijd te stellen wordt hij in feite boven alle mededingers geplaatst, ook boven de eerste. Men had er wel beter aan gedaan Van Biesbroeck niet te laten meedingen, wanneer de uitslag van Parijs bekend was (19).

Het antisocialistische “*Het Volk*” verkneukelde zich : “*Van Biesbroeck is verreweg de bekwaamste der mededingers, maar ditmaal is hij mislukt en... wij jonnen ’t hem... Thans weten wij welk werk hij te Parijs tentoonstelt, en zonder eenig vooroordeel verklaren wij dat het ingezonden werk die onderscheiding niet waardig was, en dat deze aan gansch iets anders dan aan kunstverdienste moet geweten worden*” (20).

Opvallend is dat bij de samenstelling van de jury, die uit 9 effectieve leden en 2 plaatsvervangers bestond, er slechts twee waren die te Parijs eveneens met een eremedaille werden bedacht, nl. Meunier (1831-1905) en Lambaux (1852-1908). Jules Lagae (1862-1931), Le Comte de Lalaing (1858-1917) en Paul Dubois (1859-1938) moesten zich tevreden stellen met goud, Egide Rombaux (1865-1942) met zilver en Josué Dupon (1864-1935) met brons (21). Frustrerend ! Men kan zich dan ook moeilijk van de indruk ontdoen dat hier revanche genomen werd op een jongere ambitieuze collega. Van Biesbroeck Jr. reageerde weinig emotioneel. Op 28 september 1900, een week na de proclamatie, schreef hij naar Paul Deutscher, vanuit het Drongens buitenverblijf van zijn ouders - door de plaatselijke bevolking “*Duivelskasteel*” of “*Jodenkasteel*” genoemd - : “*Quant au résultat du concours il ne doit pas te surprendre - Les envieux font nombre en ce monde - Quelque soit l’appréciation émise par ces Messieurs les membres du jury, je crois pouvoir m’en fiche un peu - 20.000 balles de ratées, voilà tout - Cela ne diminuera en rien ni mon courage ni mon ardeur au travail je*

Afb. 4. “Adam en Eva het lijk van hun zoon Abel terugvindend”, Jules Van Biesbroecks deelname aan de wedstrijd voor de Prijs van Rome in 1900. Later afgebeeld in huldealbum aan de kunstenaar met voorwoord van Edward Anseele, kreeg het werk de voor dubbele interpretatie vatbare titel “De eerste doode”. (Foto A. Walgraef).

me charge de le leur prouver. Quant au fin mot de ce jugement, jusqu'ici je n'en sais rien de plus que toi - les journaux m'apprennent de temps en temps des choses que ces Messieurs les journalistes avancent sans trop savoir, quitte à rectifier en suite - du marbre - quoi -” (22).

Het opgelegde werk voor de Prijs van Rome was een bas-reliëf van 1,70 à 1,80 m op 1,20 à 1,30 m en moest “Adam en Eva het lijk van hun zoon Abel terugvindend” voorstellen. Van Biesbroeck Jr. stelde het in 1903 op de Venetiaanse Biënnale tentoon.

Na zijn omzwervingen in Italië (1913-1927) en Algerië (1927-1935), toen hij definitief Gent verlaten had om zich in het Brusselse te vestigen, gaf hij op 12 april 1940 aan Michel Thierry zestien beelden, waaronder dit, in depot voor het Schoolmuseum in het Berouw (23). Vijftien ervan zijn ondanks alle opsporingen spoorloos. Feit dat vragen oproept over de manier waarop verantwoordelijken omspringen met datgene wat hen niet werd afgestaan, maar enkel in bewaring gegeven.

In 1901 nam hij een laatste maal deel aan de Prijs van Rome voor schilderkunst. Uitzonderlijk liet men zeven kandidaten toe tot de eindproef. De grote prijs werd niet toegekend. De Antwerpenaars Felix Gogo (1872-1953) en Joseph Posenaer (1876-1935) werden ex-aequo tweede gerang-

schikt en Camille Lambert (1874-?) uit Aarlen derde (24). Van Biesbroeck Jr. kon dus definitief een punt zetten achter deze wedstrijden.

Datzelfde jaar stelde het Parijse “*Musée National du Luxembourg*”, waaraan Van Biesbroeck Jr. “*Le Peuple le Pleure*” had afgestaan, het beeld tentoon op de Internationale Kunsttentoonstelling in het Koninklijk Glaspaleis te München. Het werk ontving daar eveneens een gouden medaille (25).

Hetzelfde museum kende de kunstenaar in 1904 een som toe van 3.100 F.F. om het beeld in brons te realiseren. Het gieten gebeurde bij de Brusselse “*Fonderie des Bronzes*”, die ook Rodins “*Burgers van Caleis*” had verzorgd. Daar de toegekende som slechts volstond voor het gieten, nam de kunstenaar het transport naar Brussel en terug voor zijn rekening en tevens de kosten van de bank waarop de drie figuren rusten (26). Het gipsen model werd aan het museum van Rijsel geschonken.

Begin 1911 werd door Lybaert in de Museumcommissie te Gent gevraagd het gips aan te kopen, wat achteraf onmogelijk bleek, daar het ... verdwenen was. Men overwoog dan een *reproductie* van een ander werk van Van Biesbroeck aan te schaffen (27).

André DESPRETZ
' t vervolgt

NOTEN

- (1) Louis BERTRAND “*Histoire de la coopération en Belgique*”, Brussel, 1902, dl. 2, p. 312-324.
P.J. TROELSTRA “*In memoriam Jan Volders*”, in “*De Waarheid*”, 1904, 2e jg., p. 129-132.
- (2) Lieske TIBBE “*Art Nouveau en socialisme. Henry van de Velde en de Parti Ouvrier Belge*”, Kunsthistorische Schriften 5, Amsterdam, 1981, p. 104.
- (3) “*George Minne en de kunst rond 1900*”, Museum voor Schone Kunsten, Gent, 1982, p. 144-145, nr. 66; p. 146, nr. 67.
- (4) Idem, p. 146.
- (5) Kon. Bibl. Brussel, Henry Van de Velde, F.S. X, nr. 8, Grand Ms B 1, p. 226.
- (6) Bibl. R.U.G., Hs. III, 16, J. Minne p. 9.
- (7) Kon. Bibl. Brussel, Henry Van de Velde, F.S. X, nr. 8, Grand Ms B 1, p. 225-226.
- (8) Idem, p. 227.
“*George Minne en de kunst rond 1900*”, p. 21, maar foutieve lezing “*pitié*” i.p.v. “*piété*”.
Hans Curjel die de vertaling en uitgave verzorgde van Henry Van de Veldes “*Geschichte Meines Lebens*”, München, 1962, gebruikt op p. 121 merkwaardig genoeg “*mitleidlos*”.
- (9) “*George Minne en de kunst rond 1900*”, p. 146.
- (10) André DESPRETZ “*Biesbroeck, Jules Pierre Emmanuel van, (Jules Jr.), schil-*

- der, beeldhouwer en graficus" in "Nationaal Biografisch Woordenboek", Brussel, 1985, dl. 11, p. 52.
- (11) Bibl. R.U.G., Hs. III, 16, J. Van Biesbroeck.
 - (12) André DESPRETZ, *Op. Cit.*, p. 51.
 - (13) "Le petit bleu du matin", 14.07.1899.
"La Réforme; organe de la démocratie libérale", 29.06.1899.
 - (14) Meegedeeld door Mevr. Cathérine Heesterbeek-Bert, wetenschappelijke medewerkster aan de Kon. Musea voor Schone Kunsten te Brussel.
 - (15) Bibl. R.U.G., Hs. III, 16, J. Van Biesbroeck.
 - (16) "Vooruit", 25.08.1900.
 - (17) André DESPRETZ, *Op. Cit.*, p. 51.
 - (18) "Vooruit", 25.09.1900.
 - (19) "Fondsblad", 21.09.1900.
 - (20) "Het Volk", 01.10.1900.
 - (21) Academie voor Schone Kunsten Antwerpen, Archief Prijs van Rome, Verslag 20.09.1900.
"L'Art Moderne", 20ste jg., 1 juli 1900, p. 215.
 - (22) Instituut Emile Vandervelde, IV, CAE 280.
 - (23) Briefwisseling tussen J. Van Biesbroeck enerzijds, en Michel Thiery en R. Piette anderzijds, bewaard bij Mevr. Violet Van Biesbroeck, oudste dochter van de kunstenaar.
 - (24) Academie voor Schone Kunsten Antwerpen, Archief Prijs van Rome, Verslag 7.10.1901.
 - (25) "VIII Internationale Kunstausstellung im Königlichen Glaspalast Muenchen 1901", p. 28 en 187.
 - (26) Archives Nationales de France, F 21/4279 en F 21/4344.
 - (27) Museum voor Schone Kunsten, Gent, *Verslagen van de Museumcommissie*, 10.01.1911 en 11.04.1911.

OPROEP AAN ONZE LEZERS

Om te kunnen voldoen aan de talrijke vragen naar oude nummers van ons tijdschrift "Ghendtsche Tydinghen", doen wij een beroep op uw medewerking om afstand te doen van nummers of jaargangen die niet meer worden gebruikt.

Een overeen te komen vergoeding voor deze vriendendienst kan desnoods overwogen worden.

De inlevering gebeurt op het Documentatiecentrum (Convent Engelbertus, Groot Begijnhof, huis nr. 46, Sint-Amandsberg), alle zondagen van 10 tot 12 u.

Het D.C. is gesloten op feestdagen en in de maanden juli en augustus.

Wij danken u vooraf voor uw geste.

De bibliothecaresse,
Mevr. Van Geluwe-Eggermont A.